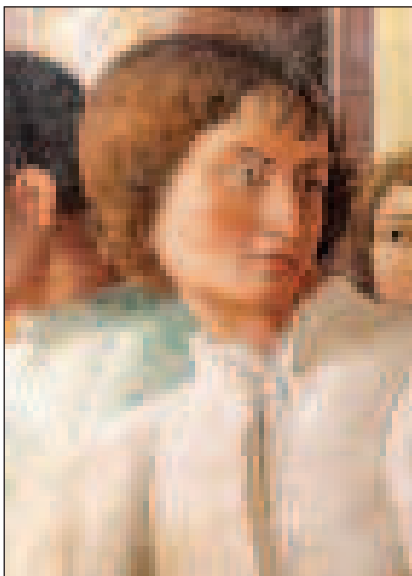

KORMOS ILDIKÓ

Janus-arcok titka

Sokáig más arcát ismertük, nem azt, amivel a korszerű koponyarekonstrukció lepte meg az utókort. A nemrég még finom vonásúnak, gyenge testalkatúnak hitt, sokat betegeskedő poétáról, Janus Pannoniusról kiderült, hogy kimondottan markáns arcú, határozottan férfias külsejű ember volt.

Janus Pannonius, Vitéz János püspök unokaöccse, az első világhírű magyar lírikus fiatalon, 25 éves korában foglalta el a pécsi egyházmegye püspöki székét. Hunyadi Mátyás hűségéből hűtlenül lázadó lett, amikor Mátyás király védtelenül hagyta a délvidéket, hogy a török elleni harc helyett a cseh trónért vívjon háborút. A Vitéz János vezette összeesküvőknek – köztük Janus Pannoniusnak is – eleget az erős akaratú uralkodóból és a 13 éves

A köztudatban élő Janus kép és a 2009-ben rekonstruált arc

Jagello Kázmér hercegnek kínálták fel a koronát, hogy a gyermekkorú király felett főúri gyámságot kapjanak.

Hunyadi Mátyás rögtön Budára sietett, és ügyes taktikával, vér nélkül fojtotta el a zendülést. Ígért rangot, vagyont, birtokot és kegyelmet, mire 10 főpap és 36 báró rögtön elfeledkezett a kis Kázmér herceg trónöröklési jogairól. A pártütő magyar főurak zöme 1471. szeptember 21-én visszatért a király hűségére, sőt arra is késznek mutatkoztak, hogy segítik az általuk Magyarországra hívott 16 ezer fős lengyel sereg kiűzését. Azonban Vitéz János esztergomi érsek, Janus Pannonius, Thúz Osvát és Rozgonyi Rajnald nem állt a köpönyegforgató urak közé. Ennek ellenére Mátyás király megbékélt Vitéz Jánossal, egykori nevelőjével, nem sokkal később azonban az idős főpap ismét okot adott a bizalmatlanságra, így élete utolsó éveit kénytelen volt régi ellensége, Bekenslauer János egri püspök fogságában tölteni.

Janus Pannonius, értesülve Vitéz János házi őrizetének híreről, lovas kocsira rakatta kincses ládáit, és a mindenütt szimatoló királyi kopók elől rangrejtve me-

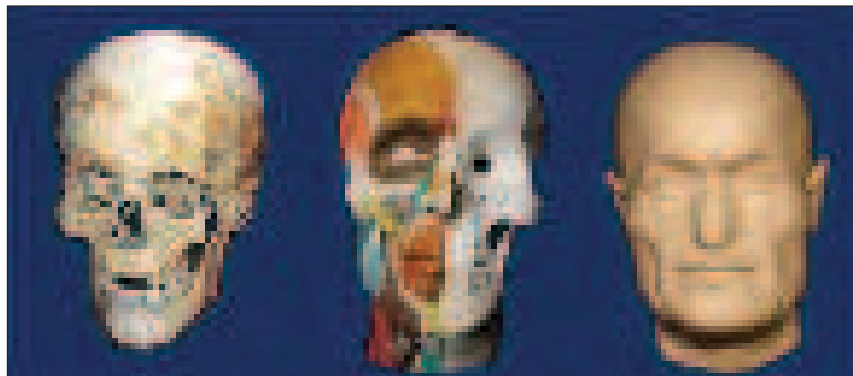
nekült a zajló Dráviáig. Üldözéséről Mátyás 1472. március 25-én keltezett királyi rendelete tanúskodik: „...Az egész keresztény világ előtt jól ismert az árulás, amelyet az esztergomi érsek és öccse, a pécsi püspök egyéb cinkostársaival egyetemben ellenünk és országunk ellen elkövettek... Ezért nyomatékosan kérünk, szíveskedjétek egész hercegségetek területén kihirdet-

A püspök-poéta tetemét Medvevár közelében, a remetei pálos kolostor egyik sírkamrájában helyezték korántsem örök nyugalomra: a kegyvesztett Janus Pannonius maradványait a pécsi egyháziak titokban hazahozták Horvátországból Pécsre, és évekig kátrányos koporsóban rejtegették a székesegyház kriptájában a haragvó király elől, aki miután tudomást szerzett a méltatlan

tetni, hogy bárhol is jelennék meg a pécsi püspök, fogják el, és mint árulót küldjék hozzánk!”

Egyes források szerint Janus Pannonius a szülőföldjére, Szlavóniába tartott, mások úgy vélik, úti célja Velencei Köztársaság lett volna, de útja Zágráb közelében, Medvevárnál véget ért: a hűvös kora tavaszi időben a tüdővésszel évek óta bajlódó költő megfázott. Hiteles krónikák szerint tíz napos halálusa után – 1472. március 27-én – ziháló tüdeje feladta a levegőért vívott harcot.

Az arcreekonstrukció nem a valódi csontokon, hanem a rapid prototyping-(RP)-eljárással létrehozott műanyag hasonmáson készül

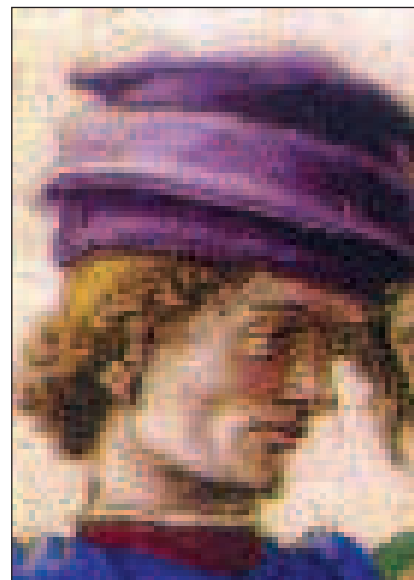
helyzetről, tisztességes, költőfejedelemhez méltó temetést rendelt el.

„Itt nyugszik Janus, kivel ősi Dunánkhöz először / Jöttek a szent Helikon zöldkoszorús szüzei.

Ezt a dicsőségét, ó, hagyd meg a holt-nak, / Irigység, Rosszakarat, kíméld hűlt porait legalább.” – kérte az utókort saját verses sírfeliratán.

A pécsi püspök sírja

1991-ben a pécsi székesegyház altemplo-mában, a fűtésrendszer felújításakor, árok-ásás közben 8 csontvázra letek, amelyek között volt több jelölés nélküli, falazott kriptában elhelyezett tetem, de előbuk-
kant egy olyan sír is, amely nagyjából a főoltár alatt helyezkedett el. Itt a szokás szerint csak magas rangú egyházi méltó-ságot temettek el. Az utóbbiban egy férfi maradványait találták (6. sz. váz). Az érintett kátrányos aljú koporsóban ruhafosz-lányt vagy más árulkodó jelképet nem ta-láltak, de az elhunyt jobb combfején fekvő bal kézcsont alatt, egy 1465-ből száрма-zó pápai bulla maradványaira bukkantak. Ez idő tájt II. Pál pápától, mint Mátyás király Rómába küldött követe, csak Janus Pannonius kaphatott olompecsétet. Ennek alapján *Kárpáti Gábor* régész úgy vélte,

A Strabon-kódex miniatúrája (jobb oldali kép), melyen zöld harisnyában látható Janus Pannonius, és arcképe (bal oldali kép)
(Giovanni Bellini alkotása)

Antónia, a szegedi egyetem munkatársa egymástól függetlenül, de más-más szempontok alapján vette tüzetes vizsgálat alá a csontmaradványokat, hogy alátámasz-szák vagy cáfolják a régész feltételezését, miközben az elhunyt korára és betegség-

A modern vizsgálati módszerek szerint az elhunyt 40 év körüli lehetett, tehát a 38 esztendősen elhunyt Janus Pannonius-hoz hasonló korú. Az évekig tartó össze-tett vizsgálatok eredményei alapján mer-ték kimondani a régészek, történészek és antropológusok, hogy az 1472-ben Medvevárban elhunyt, és a horvátországi Remete Kolos-torból hazahozott pécsi püspök, Janus Pannonius maradványait találták meg.

Kustár Ágnes Janus arcát formálja

hogy Janus Pannonius tetemét rejtheti a főoltár alatti sír.

Két antropológus, *K. Zoffmann Zsuzsa*, a Nemzeti Múzeum szakértője és *Marcsik*

geire is fényt derítenek. A csontmaradvá-nyokból tüdőbaj és köszvény egyértelmű jeleit mutatták ki, olyan kórokét, ame-lyekről a költő verseiben is panaszkodik.

Melyik az eredeti ábrázolás?

Janus Pannonius 537 évig ismeretlen arcát végül a 2009-ben végzett koponyarekonstrukciós eljárás segítségével *Kustár Ágnes* antropológus és *Árpás Károly* szobrász készítette el. Az erős állú, férfias karakter óriási meglepetést okozott, mert kicsit sem hasonlított a tankönyvekben és az interneten is megjelent, a padovai Mantegna-freskón Janus Pannoniusnak vélt filigrán alakra.

Az arc összes lágy szövétét anatómiai pontossággal helyére építő módszer alapján előtűnt vonásokat összevetve a híres Mantegna-kép – *Balogh Jolán* művészettörténész által a múlt század húszas éveiben Janusként azonosított – kissé nőies alakjával, kizárható az azonosság. (*Szent Kristóf mártírhalála... 1448-1457, Eremitani templom, Ovetari Kápolna, Padova.*)

Ki tévedett? A festő, a szakértő vagy a tudományosan elfogadott rekonstrukciós program? A sokszor kipróbált arc-rekonstrukció biztosan nem. Talán mégsem a híres püspök-költőt ábrázolja a korábban annak hitt, kicsit nőies portré? Hol keressünk hihető Janus-ábrázolást? Lehet-e „szóra bírni” néhány szóba jöheto festményt, hogy közelebb jussunk az igazi archoz?

A reneszánsz művészek életrajzát jól ismerő *Giorgio Vasari* 1550-ben kiadott könyvében azt írja, hogy a padovai, Szent Kristóf-legendát megjelenítő Mantegna-freskón a mellékalakok egyike egy hóbortos magyar püspök arcát rejti. Szakértők szerint ez nagy valószínűséggel Janus Pannoniusé lehet. (A múlt században Balogh Jolán is ezért kereste a költőt a padovai falképen.) 1456–57-ben azonban, amikor Mantegna befejezte a freskósorozatot, az akkor 23 éves Janus Pannonius még nem volt püspök és a falikép figurái közül egy sem állja ki a rekonstruált arccal való tudományos összehasonlítást próbáját.

Mantegna azonban biztosan megfestette Janus Pannonius vonásait, aki „Andrea Mantegna padovai festő dicsérete” című, 1458-ban írt versében azt írja, hogy a művész közös képen örökítette meg őt, az ifjú költőt és barátját, *Galeotto Marziot*. Ennek a táblaképnek sajnos nyoma veszett, de létezik olyan könyvillusztráció, aminek alakjai közt érdemes Janus Pannoniust keresni.

Guarino da Verona – Janus Pannonius híres ferrarai tanítómestere – görögörl latinra fordította Strabon, ókori földrajztudós művét. A kódex egyik miniatúrája azt az eseményt örökíti meg, amikor 1458 nyarán Guarino mester átadja a megrendelőnek, Jacopo Antonio Marcello velencei patríciusnak az elkészült művet. Bal felől, zöld harisnyában, divatos fejfedővel és rövid, kék zekében, jellegzetesen erős állú ifjú látható, akinek markáns arcvonásai feltűnően emlékeztetnek a rekonstruált arcra. *Szentmártoni Szabó Géza* irodalomtörténész fedezte fel ezt a hasonlóságot, és nagy valószínűséggel valóban a 24 éves Janus Pannonius arcására bukkant, hiszen az akkor már Itália-szerte ismert költő Guarino kiváló tanítványa és a gazdag Marcello úr kivételes tehetségű pártfogoltja volt. Furcsa lett volna, ha éppen ő hiányzik erről a mestere és patrónusa számára is rendkívül fontos ceremóniáról.

A híres püspök-poétának, Janusnak már van egy hiteles, rekonstruált arca. A zöld harisnyás fiatalember karakteres vonásai azt ígérk, hogy Giovanni Bellini és Szentmártoni Szabó Géza jóvoltából festett képmását is sikerült megtalálni. ♥

„Bónuszként megmutatom a koponyámat”

Beszélgetés Kustár Ágnes antropológussal

A Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárában a régészeti feltárások során előkerült embertani anyagok kezelését, feldolgozását és elsődleges tudományos vizsgálatát végzik nap mint nap a muzeológusok. A Tár gyűjteményei közül a nagyközönség számára talán az Arc-rekonstrukciók gyűjteménye a legizgalmasabb, amely mintegy 50 koponya alapján készült plasztikus arc-rekonstrukciót tartalmaz. Elkészítésekben Kustár Ágnes muzeológusnak elvülhetetlen érdemei vannak.

– *Min, illetve kin dolgozik éppen?*

– *Annak a johannita lovagnak az arc-rekonstrukcióján dolgozom, akit a szír-magyar ásatás során Margat várában találtak meg a régészek. A megállapodás szerint ugyan semmilyen régészeti anyagot, sem tárgyat, sem embertani leletet nem lehetett hazahozni, de egy ottani radiológiai klinikán sikerült nagyon részletes CT-felvételt csináltatni a koponyáról, s ennek alapján itt Magyarországon készítettük el rapid prototyping eljárással a műanyag koponyamásolatot. Az arc-rekonstrukció az izmok eredési, tapadási helyeinek figyelembevételével történik, vagyis a csontok érdecsége alapján becsüljük meg a lágyrészek vastagságát.*

– *Tehát folyamatban van a lovag újjászületése...*

– *Igen, az izmokat már visszaépítettük. Most az utolsó, egyben a legnehezebb fázis következik, a formák szobrászi harmonizálása. A megadott lágyrészek vastagsági értékei, valamint a koponya morfológiai jellegei, karaktervonásai alapján kell az élethű arcot megjeleníteni.*

– *Gondolom, az arc-rekonstrukció nagymértékben technikafüggő módszer. Azok a nagy előrelépések, amelyek például az informatikában évente, sőt talán félévente történnek, hogyan befolyásolják munkáját?*

– *Van egy furcsa szakadék az arc-rekonstrukció és az informatika fejlődése között. A háromdimenziós megjelenítés informatikai lehetőségei régóta adottak. Olyan arc is létre hozható már, amelyik kacsint, mosolyog. Az izmok külön mozognak, a bőr és haj-textúra is élethűen megcsinálható. Ahhoz azonban, hogy a rekonstrukció számítógéppel is elvégezhető legyen, hiányzik az a nagy volumenű alap kutatás, amelyik*

a koponyacsontok alaktani jellemzői és az arc lágyrészeinek alaktani jellemzői közötti összefüggéseket tárna fel. Természetesen vannak ismereteink, hiszen anatómiai vizsgálatokból, boncolásokból már az 1800-as évek végén sok olyan adat került napvilágra, ami a koponya és az izmok alakjának az összefüggéseit mutatta.

Ahhoz azonban, hogy egy koponyából „élő”, hihető emberi arcot lehessen megalapozottan elkészíteni, még nagyon-nagyon sok apróságot kellene kideríteni. Ez viszont csak úgy lehetséges, ha nagy adatbázisunk van, amely sok élő ember koponyájára és arcára vonatkozó felmérések alapján készült. És szükségünk lenne még a koponyafelszín és az arcfelszín közötti statisztikai összefüggések elemzésére szolgáló módszerre is.

– *Úgy fogalmazott, hogy szükségünk lenne... Ez azt jelenti, hogy a tudomány általában véve még nem tart itt, vagy esetleg van már intézmény, ahol csinálnak ilyesmit?*

– *Azt mondanám, hogy mozaikos a fejlődés. Nemzetközi szinten nagyon sok arc-rekonstrukciós műhely van, s van jó pár kutatóhely, ahol különböző módszerekkel adatgyűjtések folynak. A legnagyobb probléma az, hogy hogyan nyerjük élő emberek koponyájáról lehetőleg háromdimenziós adatokat. És ugyanezen emberek arcáról is. Most már vannak olyan képalkotó eljárások, mint amilyen a CT is, amelyek csodálatos felbontásban, nagy részletességgel mutatják meg egy élő ember koponyáját. Csakhogy a káros sugárterhelés miatt nem lehet csak úgy cétézgetni az embereket. Emiatt aztán csak a diagnosztikai okból CT-vizsgálatra küldött betegek koponyájáról készült felvételekre tudunk hagyatkozni....*

– *Vagyis ez a másodlagos hasznosítása a felvételeknek....*